

Goedenavond,

Hartelijk welkom bij de jaarlijkse dodenherdenking van de wijkvereniging Professoren- en Burgemeesterswijk, die sinds 4 mei 1946 hier gehouden wordt ter plaatse van de herdenkingsboom die op 3 mei 1946 geplant werd. (De huidige boom is overigens van latere datum.) De wijkvereniging hecht er zeer aan om jaarlijks stil te staan bij de oorlogsslachtoffers uit onze wijk.

Onder de slogan *Geef de vrijheid door* doet het Nationaal Comité 4 en 5 mei een appel op iedereen om zich in te zetten voor de waarde van vrijheid. Het subthema in 2018 is “verzet”. Het gaat daarbij om verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog en de inspiratie die het ons nu nog biedt.

Kom in verzet. Dat zijn makkelijke woorden. Maar wat zouden u en ik doen als ons toentertijd gevraagd werd een Joods kind in huis te nemen?

Bij de voorbereiding van deze avond moest ik denken aan het gezin van Victor Bloemkooper. Bloemkooper was godsdienstleraar en voorzanger in de Leidse synagoge en woonde met zijn gezin aan de Tiboel Siegenbeekstraat 20. In de nacht van 5 op 6 maart 1943 werd het gezin samen met drie anderen die bij Bloemkooper gehuisvest waren en afkomstig waren van Zoeterwoudsesingel 10 opgepakt en afgevoerd. Victor werd tewerkgesteld in Sobibor en op 30 april 1943 samen met 69 andere Nederlanders doodgeschoten. Zijn gezin en de mensen van de Zoeterwoudsesingel zijn op 13 maart 1943 in Sobibor vermoord.

Ik woon zelf aan de Tiboel Siegenbeekstraat nr 19 recht tegenover het huis van Victor Bloemkooper. Mijn werkkamer kijkt uit op zijn voormalige woning en door mijn hoofd schiet de onvermijdelijke vraag: wat zou ik gedaan hebben? Had ik ze in mijn huis laten onderduiken? Was ik in verzet gekomen tegen de bezetter of de collaborerende Leidse politie?

In 1943 is de Duitse terreur op een hoogtepunt, vinden massale deportaties plaats en worden de laatste Joden afgevoerd. Het dieptepunt in onze wijk is de deportatie van 76 bewoners en personeelsleden van het Joods weeshuis aan de Roodenburgerstraat. Ze worden vrijwel allen vermoord in Sobibor.

Onder dit gesternte neemt het verzet toe maar wel met grote gevolgen. Ik moet denken aan de Leidse jongen die bij wijze van provocatie in de stad rondloopt met een speltje met daarop een kwartje met de beeltenis van Wilhelmina op zijn revers. Hij werd aangesproken en opgepakt door de Leidse politie en verdween voor 1,5 jaar in een concentratiekamp. Klein, ludiek verzet zouden we nu zeggen, maar met grote gevolgen.

Ik moet denken aan de Leidse hoogleraar volkenrecht Benjamin Telders. Telders uitte zich voor de oorlog al zeer kritisch over het Duitse optreden. In mei 1940 – na de capitulatie – zette hij in vier krantenartikelen uiteen waaraan de bezetter zich krachtens het volkenrecht diende te houden. Hij veroordeelde openlijk de schendingen van het recht door de bezetter en hij drong er bij de Hoge Raad en het College van Secretarissen-Generaal tevergeefs op aan de ariërrerverklaring niet te ondertekenen. Hij was inspirator van de Leidse hoogleraren Barge, Van Holk en Cleveringa die protestreden hielden tegen het ontslag van Joodse collegae. De bezetter pikte dit niet en pakte Telders op 18 december 1940 op. Hij overlijdt aan de vlektyfus

op 5 april 1945 in Bergen-Belsen. Telders pleegde geweldloos indrukwekkend verzet en moest dit met de dood bekopen.

Op 3 januari 1944 pleegden drie leden van de Leidse Raad van Verzet een aanslag op de directeur van het arbeidsbureau aan de Doezastraat, die een bedenkelijke reputatie had. De aanslag had verstrekkende gevolgen. De Duitsers namen dertig mannen in gijzeling en drie bekende Leidenaars werden vermoord: de huisarts Hans Flu (Lammenschansweg 19), het schoolhoofd Douma en de conrector van het Stedelijk Gymnasium Christiaan de Jong. Groot verzet met vreselijke gevolgen.

Kom in verzet. Het zijn makkelijke woorden maar verzet plegen met gevaar voor eigen leven is alleen weggelegd voor de allermoedigsten. In de Tweede Wereldoorlog hebben ook wijkbewoners met gevaar voor eigen leven onderduikers gehuisvest en andere daden van verzet gepleegd. Het is goed om op deze plek jaarlijks stil te staan bij die daden van verzet en de herinnering levend te houden aan diegenen die dat voor ons gedaan hebben.

Velen durfden niet in verzet te komen vanwege de terreurdaden die onherroepelijk zouden volgen. Vrijheid is geen vanzelfsprekendheid en in verzet komen evenmin. Ondanks dat we in vrijheid leven moeten we nu ook waakzaam zijn tegen onverdraagzaamheid, discriminatie en uitsluiting. We leven in een tijd waarin we vrijwel alles mogen zeggen. Die vrijheid moeten we in ieder geval gebruiken om in verzet te komen tegen populisme, onverdraagzaamheid en uitsluiting.

Ik wil eindigen met een gedicht van Remco Campert.

Als je niet oplet - Remco Campert

Deze muziek mag je niet spelen
dat boek zou ik maar niet lezen
die foto zou ik maar verscheuren

met hem kun je beter niet gezien worden
daar krijg je misschien last mee
ik zou mijn mond maar houden

wat je straks alleen nog mag
is in een donker hol verborgen

verlangen naar het licht van de vrijheid

die je verspeeld hebt
omdat je even de andere kant uitkeek
toen je burens werden weggehaald

Na de gedichtjes van Mara en Jens leggen we een krans en zijn we twee minuten stil om de slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog en zij die in verzet kwamen te herdenken.